

HUSLAB	PALVELUTUOTANTO, TOIMINTAOHJE
	Sivu 1(4)
	Versio: 13.2.2012
	Laatija(t): Paula Pohja-Nylander 13.2.2012
	Tarkastaja(t): Hannele Kangas 13.2.2012
	Hyväksyjä: Tiina Mäki 19.3.2012
	Katselmoitu: -
PREANALYTIikka	
Potilaan esivalmistelu	
Potilaan ohjaus näytteenottoon valmistautumisessa	

Potilaan ohjaus näytteenottoon valmistautumisessa

Viittaukset	
SFS-EN ISO 15189	5.4 Tutkimusta edeltävät toimenpiteet 5.5 Tutkimusmenettelyt
HUSLAB	Potilasohjeet http://huslab.fi/ohjekirjan_liitteet/potilasohjeet/index.html
HUSLAB	Paastoa vaativat tutkimukset http://huslab.fi/intra/preanalytiikan_kasikirja/potilaan_esivalmistelu/paastoa_vaativat_tutkimukset.pdf
HUSLAB	Tiettyä vuorokauden aikaa vaativat tutkimukset http://huslab.fi/intra/preanalytiikan_kasikirja/potilaan_esivalmistelu/tiettya_vuorokauden_aikaa_vaativat_tutkimukset.pdf

Soveltamisala

Toimintaohjeessa kerrotaan potilaan näytteenottoon valmistautumisen merkityksestä ja potilasohjauksen menettelytavoista. Huolellisen näytteenottoon valmistautumisen tarkoituksena on vakioida elimistön toimintoja niin, että eri näytteenottokerroilla saadut tulokset ovat keskenään vertailukelpoisia. Esivalmistelun lisäksi potilaan ohjauksessa on tärkeää on huomioida mahdollinen näytteenototekniikan vaikutus sellaisissa näytteissä, jotka potilas ottaa itse, esim. virtsanäytteet. Toimintaohjetta sovelletaan laboratoriossa ja hoitoyksiköissä, joiden henkilökunta ohjaa potilaita näytteenottoon valmistautumisessa.

Esivalmistelun merkitys laboriotutkimuksissa

Potilaan oikea valmistautuminen näytteenottoon vaikuttaa merkittävästi laboriotulosten oikeellisuuteen ja tulosten oikeaan tulkintaan. Monet potilaaseen liittyvät tekijät kuten elimistön biologinen vaihtelu, vuorokauden aika, ravinto, nautintoaineet (mm. alkoholi, tupakka, kahvi, tee), lääkkeet, fyysinen rasitus, asento, stressi ja kuukautiskierron vaihe vaikuttavat laboriotuloksiin.

Näytteenottotilanne pyritään vakioimaan ainakin sellaisten tutkimusten kohdalla ja sellaisten tekijöiden suhteen, joiden tiedetään vaikuttavan tulokseen merkittävästi ja joihin voidaan vaikuttaa. Esivalmisteluohjeilla varmistetaan, että eri näytteenottokerroilla potilaasta saadaan vertailukelpoisia tuloksia ja että näytteet otetaan samoissa olosuhteissa, missä tutkimusten viitearvot on laadittu. Yleensä tutkimusten viitearvot on laadittu ravinnon ja vuorokauden ajan suhteen vakioidussa olosuhteissa, esim. aamu- ja paastonäyte. Kaikkia tuloksiin vaikuttavia tekijöitä, mm. iän ja sukupuolen vaikutusta, ei ole mahdollista eliminoida. Näiden tekijöiden vaikutusta pyritään poistamaan laatimalla omat viitearvot eri ryhmille.

Jos esivalmisteluohjeita ei ole noudatettu, potilaalle sovitaan uusi näytteenottoaika tai laboratoriojärjestelmään lisätään näytteenoton kommentti poikkeavasta esivalmistelusta. Potilaan ohjaamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota, koska uusintakäynnit viivästyttävät vastausten valmistumista ja aiheuttavat potilaalle lisävaivaa, ja toisaalta ylimääräisten kommenttien lisääminen ei ole toivottavaa klinikoiden eikä laboratorion kannalta.

Vuorokausivaihtelu

Monilla elimistön nesteillä on syklinen, vuorokauden aikaan liittyvä vaihtelu. Tutkimusten näytteenotto pyritään rajaamaan tiettyyn vuorokauden aikaan, jos vuorokausivaihtelu on merkittävä. Tällaisille tutkimuksille näytteenoton suositeltu ajankohta on annettu tutkimuskohtaisissa esivalmisteluohjeissa ja erillisessä ohjeessa ”Tiettyä vuorokauden aikaa vaativat tutkimukset”. Jos näytettä ei voida ottaa suositusaikana, lisätään näytteenoton kommenttina ”Näyte otettu suositusaikojen ulkopuolella” (vakiolausunto ULK).

Paasto

Aterioinnilla tai ravinnon koostumuksella voi olla merkittävä vaikutus laboratoriotuloksiin. Jos näin on, potilaalle annetaan ohjeet näytteenottoa edeltävästä paastosta. Paastolla tarkoitetaan 10 – 12 tunnin ravinnotta oloa, ts. potilas on ravinnotta näytteenottoa edeltävästä illasta lähtien. Vettä saa juoda yhden lasillisen. Paastoa vaativien tutkimusten viitearvot on laadittu paastonäytteistä. Tuloksista voidaan tehdä virheellisiä johtopäätöksiä, jos paastoa ei ole noudatettu ja lääkäri olettaa tulosten olevan paastonäytteistä. Näytteenottaja tarkistaa ennen näytteenottoa paaston toteutumisen ja tarvittaessa neuvottelee tutkimusta pyytävän yksikön kanssa näytteiden otosta. Mm. päivystystilanteissa paastoa vaativia tutkimuksia joudutaan ottamaan ilman edeltävää paastoa. Silloin kun paasto ei ole toteutunut, lisätään näytteenoton kommenttina lausunto "Ei paastonäyte" (vakiolausunto EIP).

Pitkään jatkuneella paastolla voi olla vaikutusta joihinkin laboratoriotuloksiin mm. laktaatti, pyruvaatti. Jos potilas tulee näytteenottoon pitkään paastottuaan, näytteet otetaan, mutta asiasta tiedotetaan tutkimuksen tilaajalle näytteenoton kommenttina ”Paasto xx tuntia” (esim. Paasto 48 tuntia). Kommentti lisätään yli vuorokauden jatkuneesta paastosta.

Paastoa vaativat tutkimukset on merkitty joko etuliitteellä (mm. fP-, fS-) tai tarrakortilla on merkinnytä *Paastonäyte*. Tutkimusohjekirjassa on erillinen luettelo paastoa vaativista tutkimuksista. Rasituskoekoiden edellyttämät paastovaatimukset on selvitetty tutkimuskohtaisissa ohjeissa.

Paastovaatimuksiin on sovittu seuraavat poikkeukset:

- Tyyppin I diabeetikolta ei edellytetä paastoa, jos häneltä on pyydetty fP-Trigly ja/tai fS-C-Pept. Näytteenottaja kysyy potilaalta, onko hän aterioinut. Jos potilas on syönyt, näytteenoton kommenttina lisätään "Ei paastonäyte" (vakiolausunto EIP).
- Lapsilla näytteenottoa edeltävän paaston toteuttaminen on usein mahdotonta johtuen mm. vastasyntyneiden ja imeväisikäisten ruokintarytmistä, lapsen yleiskunnosta tai sairaudesta. Jos paastoa ei voida noudattaa, näytteenotto ajoitetaan mahdollisuuksien mukaan ennen lapsen seuraavaa rintaruokintaa tai ateriaa, jotta ravinnon välittömät vaikutukset minimoituisivat. Näytteenoton kommenttia "Ei paastonäyte" ei kirjjata, jos lapsi on alle kouluikäinen.

Fyysinen rasitus

Fyysisen rasituksen aiheuttamien satunnaisten vaihtelujen eliminoimiseksi potilaita pyydetään välttämään rasitusta ennen näytteenottoa. Laboratorioon saapumisen jälkeen potilaan tulee istua noin 15 minuuttia, jotta elintoiminnot tasaantuvat ennen näytteenottoa. Osastoilla aamunäytteet otetaan ennen kuin potilaat ovat lähteneet liikkeelle.

Lääkkeet

Monet lääkkeet vaikuttavat laboratoriotutkimusten tuloksiin, mikä voi johtua joko lääkkeen farmakologisesta vaikutuksesta elimistöön tai lääkeaineen vaikutuksesta mittausmenetelmään. Yleisohjeena on, että potilas ottaa lääkkeet normaalisti ennen näytteenottoa, ellei hän ole sopinut toisin hoitavan lääkärin kanssa. Poikkeuksena ovat potilaat, joilta on pyydetty S –T4v ja joilla on tyrok-

siinilääkitys sekä potilaat, joiden muun lääkityksen minimipitoisuutta halutaan tutkia lääkeainemäärityksellä. Tällöin näyte otetaan (aamulla) ennen lääkettä. Jos potilas on ottanut lääkkeen, merkitään näytteenoton kommentina ”Lääke otettu” (vakiolausunto LÄÄ). Tarkemmat tutkimuskohtaiset ohjeet on syytä tarkistaa ohjekirjasta.

Potilaan ohjaus näytteenottoon valmistautumisessa

Potilasohjausta antaa joko laboratorion tai hoitoyksikön henkilökunta. Ohjausta antavan tulee perehtyä huolellisesti näytteenoton ohjeisiin, ja hänen tulee tuntea hyvin käytännöt, joilla varmistetaan tutkimuksen kannalta onnistunut näytteenotto. Tutkimuskohtaiset ohjeet näytteenottoon valmistautumisesta löytyvät tutkimusohjekirjasta ja Multilabin tutkimusrekisteristä. Laboratorion ulkopuolisen henkilökunnan perehdytys esivalmistelu- ja näytteenotto-ohjeisiin suunnitellaan paikallisesti. Hoitoyksiköillä tulee olla tiedossa laboratorion puhelinnumero, josta he voivat kysyä lisätietoja näytteenottoon ja potilaan esivalmisteluun liittyvissä kysymyksissä.

Potilaan ohjaaminen tulee tapahtua olosuhteissa, joissa potilas ja ohjausta antava henkilö voivat keskustella häiriöttä. Tietosuoja on turvattava kaikissa tilanteissa. Puheen kuuluvuus on otettava huomioon erityisesti silloin, kun ohjeiden antamiseen liittyy henkilökohtaisia tai intiimejä asioita.

Potilaan ohjauksen tarkoituksena on kertoa potilaalle ja omaisille, miten näytteenottoon tulee valmistautua ja mitä asioita tulee huomioida otettaessa itse näytteitä kotona. Potilaalle tulee antaa riittävästi tietoa näytteenotosta ja siihen valmistautumisesta hänen ymmärtämällään tavalla. Tähän velvoittaa myös potilaan asemaa ja oikeuksia koskeva laki (785/1992). Ohjeet on hyvä antaa sekä suullisesti että kirjallisesti. Kirjallinen potilasohje käydään potilaan kanssa läpi kohta kohdalta, ja ohje annetaan kotiin mukaan. Esivalmisteluohjausta antavan tulee varmistaa, että potilas on ymmärtänyt oikein saamansa ohjeet. Potilaalle on myös hyvä korostaa, että näytteenoton yhteydessä on tärkeä kertoa, jos ei ole pystynyt noudattamaan annettuja ohjeita. Poikkeamien kirjaamisella potilastietoihin varmistetaan, että tulosten tulkinnassa ei tehdä vääriä johtopäätöksiä.

Potilaan ohjaamisessa on tärkeää

- perustella esivalmistelun tärkeys, ts. motivoida potilasta
- antaa ohjeet potilaan ymmärtämällä tavalla
- käydä ohjeet potilaan kanssa läpi kohta kohdalta
- varmistaa että potilas on ymmärtänyt ohjeet oikealla tavalla
- korostaa potilaalle, että näytteenottoon tullessa on tärkeää kertoa, jos ei ole pystynyt noudattamaan ohjeita

Vakioituun näytteenottoon kuuluu myös näytteenoton tekniikasta riippuvia tekijöitä, joiden aiheuttamaa vaihtelua minimoidaan huolellisella ohjauksella. Tämä koskee erityisesti tilanteita, joissa potilas itse ottaa näytteen kotona, mm. virtsanäyte.

Potilasohjeet

Potilasohjeita on saatavilla yleisimmistä näytteenottotilanteista suomenkielen lisäksi ruotsin-, englannin-, venäjän- ja somaliankielisinä, ja ne ovat tulostettavissa intra- ja internetistä. Potilaille annettavat potilasohjeet voivat olla joko värillisiä tai mustavalkoisia. Värikuvia sisältävä ohje, mm. virtsanäytteenotto-ohje, tulostetaan aina värillisinä. Potilasohjeiden tulostuksessa käytetään toimipisteiden omia kirjoittimia aina kun se on mahdollista. Jos väritulostinta ei ole käytettävissä, värikopioita voidaan tilata EDITAn monistuspalvelusta. Toimipisteissä ei kopioida potilasohjeita.

EDITA pikapainon tilauslomake sekä ohjeet värikopioiden tilauksesta ovat HUS-Logistiikan sivulla: http://intra.hus.fi/content_list.aspx?path=16429,21289,123322,39201 / Ohje monistetilauksen täytöstä ja tilauksen lähettämisestä.

Värikopioiden tilaus Editasta

- Tilaa potilasohjeiden värikopioita kerralla noin 2 - 3 kk tarvetta vastaava määrä.
- Täytä EDITA pikapainon tilauslomake ja tallenna työasemallesi lähettämistä varten.
- Poimi HUSLABin intranetistä haluamasi potilasohje(et) omalle työasemallesi liitetiedoston lähettämistä varten (valitse hiiren oikealla näppäimellä *Tallenna kohde nimellä...*). Jos potilasohje halutaan kaksipuolisena (suomi/ruotsi), poimi sekä suomen- että ruotsinkielinen versio.
- Lähetä täytetty tilauslomake ja monistettavat potilasohjeet sähköpostin liitetiedostoina EDITAn osoitteeseen aineisto.antinkatu@edita.fi.